

Πέτρος Φουρίκης, Παιδαγωγός των κοινωνικά και μορφωτικά αποκλεισμένων

Γκανά Ελένη, Διευθύντρια Δημοτικού Σχολείου
Μανωλάκος Προκόπης, Σχολικός Σύμβουλος Π.Ε.

Γκανά Ελένη, Διευθύντρια Δημοτικού Σχολείου
Μανωλάκος Προκόπης, Σχολικός Σύμβουλος Π.Ε.
prokmanolo@sch.gr

Περίληψη: Σκοπός της εργασίας μας ήταν να αναδείξουμε την προσωπικότητα και το έργο του Πέτρου Φουρίκη ο οποίος, ήταν διδάκτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και με εφόδια τις γνώσεις του, την εργατικότητα, το ήθος του, την προσήλωση στο καθήκον, την ευφυΐα του και το όραμα για την εκπαίδευση και την ιδιαίτερη πατρίδα του, υπηρέτησε με ζήλο το τόπο του ως καθηγητής φιλόλογος, ασυμβίβαστος με το λειτούργημά του, πιστεύοντας ότι η παιδεία δεν περιορίζεται μόνο στην παιδική περίοδο της ζωής των ατόμων και δεν είναι προνόμιο μόνο των λίγων, αλλά είναι για το σύνολο του εργαζόμενου ελληνικού λαού. Συνέβαλε στη μόρφωση της τοπικής κοινωνίας, κατευθύνοντας τους νέους αλλά και τους ενήλικες προς την απόκτηση της γνώσης. Πίστευε στη μόρφωση των ενηλίκων που για διάφορες αιτίες δεν μπόρεσαν να αποκτήσουν γνώσεις στα μαθητικά τους χρόνια. Εφάρμοσε καινοτόμους για την εποχή τρόπους διδασκαλίας. Υποστήριζε την κριτική και αναλυτική σκέψη. Υπήρξε δημοκρατική προσωπικότητα.

Λέξεις-κλειδιά: Ασυμβίβαστος παιδαγωγός, δίκαιος, αίσθηση χρέους, μόρφωση ενηλίκων.

1. Εισαγωγικά

Ένας εκπαιδευτικός που προσέφερε έργο, τόσο στη γενέτειρά του όσο και στην Ελλάδα ήταν ο Πέτρος Φουρίκης, πνευματικός άνθρωπος της Σαλαμίνας, καθηγητής φιλόλογος, διδάκτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και διευθυντής του Λαογραφικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών. Γεννήθηκε στη Σαλαμίνα στις 20 Μαΐου του 1878.

Οι γονείς του ήταν ο Αναγνώστης και η Σεμίραμις Φουρίκη, ναυτική οικογένεια, φτωχή και έντιμη, τον ανέθρεψαν με μεγάλη δυσκολία. Με τη γέννησή του άρχισαν οι δυσκολίες της ζωής. Ο πατέρας του, αν και με σοβαρή πάθηση στα μάτια, κατόρθωνε να συντηρεί την οικογένειά του. Σε ηλικία τεσσάρων ετών ασθένησε ελαφρά, αλλά από φαρμακευτικό λάθος έπαθε ανθράκωση στο πρόσωπο και έμεινε στο Ζάννειο νοσοκομείο του Πειραιά για πέντε μήνες. «Ενθύμιο» αυτής του της περιπέτειας ήταν μια ουλή που σημάδεψε το πρόσωπό του.

Στην αυτοβιογραφία του που παρουσιάστηκε από τον Ιωάννη Φωκίτη, ο Πέτρος Φουρίκης ανέφερε: «Εγεννήθην εν Σαλαμίनि τη 20 Μαΐου του 1878, τον μήνα καθ' ον αγάλλεται πάσα η γη διά την νέαν της εποχήν και ενδύεται τον εαρινόν αυτής

χιτώνα, εκ πτωχών, αλλ' εντίμων γονέων απολαύοντων της γενικής εκτιμήσεως. Ο πατήρ μου και αυτός εκ πτωχοτάτων γονέων γεννηθείς κατώρθωσε διά της ναυτιλίας και της επιμελείας, ήν προς αυτήν έδειξε, και διά της οικονομίας, ν' ανυψωθή ολίγον της πτωχείας και να παρέχει εις την οικογένειάν του αφειδώς πάντα τα απαιτούμενα προς συντήρησιν και μόρφωσιν. Συμβάν όμως απροσδόκητον κατέστρεψε την μετά τόσον κόπων και μόχθων προσκτηθείσαν ευημερίαν, έπαθε δηλαδή ο πατήρ μου φλόγωσιν των οφθαλμών, εξ ης εστερήθη του ενός αυτών. Βασανιζόμενος δε υπό φρικτών πόνων και κατακείμενος, αλλά μη βλέπων να εργάζεται, άλλοτε δ' εργαζόμενος μετά μεγάλων πόνων, κατώρθου να οικονομή τον επιούσιον άρτον δια την οικογένειάν του. Εν τω μέσω τοιούτων στενοχωριών, κατά κακήν μοίραν, εγεννήθη και εγώ, όστις ευθύς εν τη πρώτη μου αναπτύξει προσέθεσά νέαν πληγήν δυστυχιών τη πολυπαθεί οικογενεία μου. Φθάσας δηλαδή εις ηλικίαν τεσσάρων ετών ησθένησα ελαφρώς, και δια τούτο προσεκάλεσαν ιατρόν, όστις έδωκε την δέουσαν συνταγήν διά τα φάρμακα, εξ απερισκεψίας δε του φαρμακοποιού και άλλως εβλάβην και ουλήν το πρόσωπον μου υπέστη, μάρτυρα της γενομένης ανθρακώσεως, ήτις μου κατέστρεψε το πλήρες ωραιότατον χαρακτηριστικών πρόσωπον. Ένεκα της ασθένειας ταύτης διέτριψα επί πέντε μήνας εις το εν Πειραιεί Ζάνειον νοσοκομείον, ένθα με εθεράπευον τρεις ιατροί, οισ μεγίστην οφείλω χάριν διά την προσπάθειαν, ην έδειξαν διά να με σώσωσιν εκ βεβαίου άλλως θανάτου» (Φωκίτης, 1936, σ. 279).

Οι δυσκολίες αυτές δεν τον εμπόδισαν να προχωρήσει στη ζωή. Έτσι το διάστημα 1884 – 1891 φοίτησε στο Δημοτικό Σχολείο Σαλαμίνας το επονομαζόμενο «Καποδιστριακό» και κατόπιν στο ελληνικό σχολείο Σαλαμίνας και στη συνέχεια (1891-1895) στο γυμνάσιο του Πειραιά, όπου διακρίθηκε για τη μεγάλη του φιλομάθεια και φιλοπονία. Από αυτή την περίοδο, ένα κείμενό του το οποίο αναφερόταν στα μαθητικά του χρόνια, αποτύπωνε χαρακτήρες μαθητών με τίτλο: Εντυπώσεις Μαθητού: «... Κατά το χρονικόν διάστημα της σπουδής μου εγνώρισα μαθητάς και εμελέτησα, όσον επ' εμοί, τους χαρακτήρας αυτών. Παρατήρησα δε γενικώς τα εξής, ότι καθ' όσον αυξάνει η ηλικία και πρέπει οι νέοι να μορφώνονται ηθικώς και σωματικώς, όλως τουναντίον συμβαίνει, δηλονότι η ηθική αρχίζει να βαίνει εναντίαν οδόν. Διότι ενώ οι νέοι εν τοις σχολαρχείοις είναι ηθικότεροι, εν τω γυμνασίω γίνονται ανήθικοι, υψηλόφρονες, ανόητοι και μαλθακοί. Προ πάντων δε οι παίδες των καλών οικογενειών, από τους οποίους η πολιτεία περιμένη ωφέλειαν τινά, από τούτους πρέπει να περιμένη βλάβην και καταστροφήν, διότι ούτοι είναι μάλλον ανήθικοι και κουφοί· δια δε της ανηθικότητος αυτών καταστρέφουσι και το μικρόν σπέρμα ηθικής, όπερ ενυπάρχει εις τα πτωχά και εκ μέσω οικογενειών παιδιά». (Φωκίτης, 1936, σ. 280).

Το Σεπτέμβριο του 1895 γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Κατά τη διάρκεια της φοίτησής του ασχολήθηκε με ιστορικές και αρχαιολογικές μελέτες.

Ο Πέτρος Φουρικής απεβίωσε στο γραφείο του στην Ακαδημία Αθηνών, στις 4 Απριλίου του 1936, σε ηλικία 58 ετών, ευρισκόμενος στην κορύφωση της

επιστημονικής του καριέρας και προσφοράς. Θα μπορούσε να προσφέρει ακόμα πολλά, τόσο στη Σαλαμίνα, όσο και στην Ελλάδα (Αρβανίτης, 1991, σ. 662).

2. Το διδακτικό και παιδαγωγικό του έργο

2.1. Η ίδρυση παιδαγωγικού συνδέσμου

Με τη σύσταση του ελληνικού Κράτους η εκπαίδευση των μαθητών συναντούσε δυσκολίες που ξεπερνιούνταν χάρη στη φιλομάθειά τους και στη βελτίωση των συνθηκών ζωής, οι οποίες στις αρχές του αιώνα ήταν συχνά τραγικές ενώ τα βήματα γίνονταν με αργούς ρυθμούς.

Λόγω της οικονομικής ανέχειας και της απασχόλησης των παιδιών των οικογενειών, αυτά δυσκολεύονταν να μάθουν γράμματα. Στις αρχές του 20^{ού} αιώνα, δεν υπήρχαν οι κατάλληλες συνθήκες και ο απαιτούμενος αριθμός σχολείων. Ο μαθητής από την επαρχία που ήθελε να συνεχίσει στο Γυμνάσιο, έπρεπε να μεταβεί στην πρωτεύουσα του νομού. Η επιμονή της οικογένειας ήταν το μοναδικό στήριγμα για το μαθητή που έδειχνε ενδιαφέρον για περαιτέρω σπουδές. Αποτελούσε τιμή για την ελληνική οικογένεια όταν είχε ένα μέλος της με ανώτερες σπουδές. Στο παιδί που «έπαιρνε τα γράμματα» στηριζόταν όλη η οικογένεια. Αυτό αργότερα, επέστρεψε στην ιδιαίτερη πατρίδα του και μετέβαλλε το κοινωνικό «status» των συγγενών του.

Οι Έλληνες εκπαιδευτικοί ανέλαβαν το καθήκον να μεταδώσουν στη νέα γενιά γνώσεις, να εμπνεύσουν και να διαπλάσουν το ήθος των νέων καθώς και να εμφυσήσουν στους μαθητές ιδανικά, χάρη στα οποία συνεχίστηκε η ελληνική ιστορία και ο πολιτισμός. Φωτισμένοι εκπαιδευτικοί προσέφεραν έργο τόσο στην πρωτεύουσα όσο και στην επαρχία.

Ο Πέτρος Φουρικής φοιτητής το 1898, σε ηλικία 20 ετών, πρωτοστάτησε στη δημιουργία συνδέσμου με την επωνυμία: «Ο εν Σαλαμίनि Σύνδεσμος Άγιος Λαυρέντιος». Ο αρχικός σκοπός του συνδέσμου σύμφωνα με το καταστατικό ήταν: «η ίδρυσις κέντρου συνεργασίας και αδελφικής αρμονίας, η σύστασις φιλανθρωπικού ταμείου και η ανέγερσις ναού τιμωμένου επί τη μνήμη του Αγίου Λαυρεντίου» (Καταστατικό, 1907). Τα μέλη του ήσαν 150 και πλήρωναν ως συνδρομή μία δραχμή το μήνα. Από την αρχή έγινε η προσπάθεια ο Σύνδεσμος να λειτουργήσει με πρότυπα τα πετυχημένα σωματεία και συλλόγους, όπως για παράδειγμα ο επιστημονικός σύλλογος «Παρνασσός». Ανάμεσα στις πρωτοβουλίες του συνδέσμου ήταν να πρωτοστατεί στις τοπικές και εθνικές εορτές και με εκφωνήσεις λόγων να τιμά τις επετείους, με σκοπό να γνωρίσει ο λαός αυτές και τη σημασία τους. Αντιπροσωπεία του Συνδέσμου ελάμβανε μέρος με ομιλίες σε κοινωνικές εκδηλώσεις. Επίσης ο Σύνδεσμος βοηθούσε τους άπορους και τους ασθενείς.

Στις 13 Αυγούστου 1904, διορίστηκε ως ελληνοδιδάσκαλος στο τριτοβάθμιο Ελληνικό Σχολείο Σαλαμίνας. Εκεί δίδαξε για δύο χρόνια επιτυχημένα, όπως φαίνεται από σχετική πράξη του Εποπτικού Συμβουλίου της Μέσης Εκπαίδευσης, η οποία ανέφερε τα εξής: «μετά ζήλου εξεπλήρωσε το καθήκον του και ηργάσθη φιλοτίμως υπέρ συστάσεως εν Σαλαμίनि αναγνωστηρίου, νυκτερινής Σχολής και Γυμναστηρίου».

Είχε εργασθεί σκληρά για να συσταθεί αναγνωστήριο, γυμνάσιο, νυχτερινή σχολή και γυμναστήριο στη Σαλαμίνα και είχε πρωτοστατήσει στη δημιουργία του παιδαγωγικού Συνδέσμου. Στην Ελλάδα μαθήματα αλφαριθμητισμού, άρχισαν να οργανώνονται προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα από διάφορους μορφωτικούς συλλόγους. Τα ανερχόμενα αστικά στρώματα ίδρυσαν συλλογικούς φορείς που οργάνωναν μαθήματα κατάρτισης για ενήλικες εργαζομένους.

Οι δραστηριότητες του παιδαγωγικού Συνδέσμου και η πολιτιστική πρωτοβουλία του Πέτρου Φουρίκη άρχισαν σταδιακά να αγγίζουν τον κόσμο και να συγκεντρώνει άτομα κάθε ηλικίας και τάξης που ήθελαν να μορφωθούν. Η πρωτοποριακή δραστηριότητα του Πέτρου Φουρίκη μέσα από το σύνδεσμο είχε σημαντικότερα αποτελέσματα και ο ίδιος έβλεπε το όραμά του να γίνεται πραγματικότητα.

Για να εξετάσουμε το παιδαγωγικό και πολιτιστικό έργο του Πέτρου Φουρίκη και ειδικά την προσφορά του στη Σαλαμίνα, θα πρέπει να δούμε την επικρατούσα κατάσταση στη Σαλαμίνα των αρχών του 20^{ου} αιώνα, ώστε να καταλάβουμε καλύτερα, τι ήταν εκείνο που ώθησε τον Πέτρο Φουρίκη προς το παιδαγωγικό - δημιουργικό του έργο. Η Σαλαμίνα, στα τέλη του περασμένου με αρχές του αιώνα μας, είχε πεντέμισι χιλιάδες περίπου κατοίκους. Ο πληθυσμός του νησιού, που στην συντριπτική πλειοψηφία του ήταν αναλφάβητος, αποτελούνταν από: 1) ναυτικούς, πλοιοκτήτες, ψαράδες 2) γεωργούς, κτηνοτρόφους, κτηματίες, εργάτες υπαίθρου 3) υλοτόμους, κατασκευαστές καυσόξυλου και κάρβουνου 4) καταστηματάρχες, τεχνίτες, επαγγελματίες, εργάτες του Πολεμικού Ναυστάθμου.

Το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού ήταν αναλφάβητο, δούλευε κάτω από σκληρές συνθήκες χωρίς να έχει τις ανάλογες οικονομικές απολαβές. Η κοινωνικοοικονομική ζωή της τότε Σαλαμίνας, ήταν άνιση και δύσκολη, βασισμένη πολλές φορές στην εκμετάλλευση των πολλών από λίγους ντόπιους «ισχυρούς», αλλά και λόγω των δύσκολων οικονομικών συνθηκών της εποχής (Σαλτάρης, 1981).

Η ανισότητα και η εκμετάλλευση αυτή στηριζόταν στην αμάθεια που επικρατούσε, πράγμα που το ζούσε ο νεαρός τότε Φουρίκης, παιδί εγγραμματισμένο με πνευματικές και κοινωνικές ανησυχίες και με αγάπη στην πατρίδα του. Κατάλαβε πως η μοναδική προσπάθεια ενάντια σ' αυτή την κατάσταση, ήταν ο περιορισμός του αναλφάβητισμού και κατά συνέπεια η πνευματική ανάπτυξη του νησιού. Ο Φουρίκης πίστευε στην ανάδειξη και αξιοποίηση των δυνατοτήτων των αδυνατούντων αναλφάβητων για την προσωπική και κοινωνική τους ανέλιξη και συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

2.2. Αναγνωστήριο - Νυχτερινή σχολή - Κυριακάτικο Σχολείο

Το κυριότερο, όμως, και σημαντικότερο έργο του Φουρίκη ήταν η ίδρυση και λειτουργία αναγνωστηρίου και βιβλιοθήκης και αργότερα νυχτερινής σχολής και γυμναστηρίου.

Το αναγνωστήριο λειτουργούσε στο ισόγειο του τότε δημαρχιακού καταστήματος που παραχωρήθηκε για το σκοπό αυτό. Ήταν μια ευρύχωρη αίθουσα, η οποία επισκευάστηκε κατάλληλα και διακοσμήθηκε εσωτερικά με διάφορα ρητά και χαλκογραφίες των Ηρώων της Επανάστασης του 1821 οι οποίες και διασώθηκαν. Στην αίθουσα υπήρχαν τριάντα θρανία όπου καθόταν ο κόσμος, όταν γίνονταν ομιλίες. Για την εύρυθμη λειτουργία του αναγνωστηρίου εκλεγόταν έφορος και κοσμήτορας οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι για την ευταξία του χώρου. Ομιλίες γίνονταν τις Κυριακές μετά το μεσημέρι. Σε θυροκολλημένη ανακοίνωση αναγραφόταν το όνομα του ομιλούντα, το θέμα της ομιλίας και η ώρα έναρξης της ομιλίας. Με το χτύπημα της καμπάνας προσκαλούνταν, όσοι ήθελαν να ακούσουν την ομιλία. Τα θέματα των ομιλιών ήταν θρησκευτικά, παιδαγωγικά, ιστορικά από την ελληνική και παγκόσμια ιστορία και θέματα φυσικών φαινομένων και προσέφεραν γνώσεις απλές και χρήσιμες σε ανθρώπους που ασχολούντο με τη γεωργία και τις διάφορες τέχνες. Το αναγνωστήριο είχε και μικρή βιβλιοθήκη που ήταν στη διάθεση οποιουδήποτε. Το αναγνωστήριο εξελίχθηκε αργότερα σε νυκτερινή σχολή (Καραντής, 1998).

Σκοπός των νυκτερινών σχολών ήταν «η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού των υπερβάντων την νόμιμον προς φοίτησιν εις το δημοτικόν σχολείον ηλικίαν, η υποβοήθηση της γλωσσικής ανάπτυξης των ξενόφωνων και η παροχή εις τοιούτους, στοιχείων μορφώσεως εκ της συγχρόνου ζωής του Έθνους» (Νόμος 4397/1929, άρθρ. 12). Οι νυκτερινές σχολές ιδρύονταν για τον αλφαβητισμό ενηλίκων, στα πλαίσια της προσπάθειας για την αφομοίωση των ξενόφωνων και κυρίως των μειονοτήτων που παρέμεναν στην Ελλάδα. Στις νυκτερινές σχολές διδασκόταν ανάγνωση, γραφή, αριθμητική, ερμηνεία των κατά την Κυριακή αναγιγνωσκομένων Ευαγγελίων και Πράξεων των Αποστόλων, ιστορία, γεωγραφία και παρέχονταν στοιχειώδεις γνώσεις, ανάλογα με τις τοπικές ανάγκες.

Ο Φουρίκης πίστευε ότι η εκπαίδευση πρέπει να φωτίζει τη δύναμη των σχέσεων σε μια κοινωνία και να διδάσκει τους μαθητές και ενήλικες, πώς να συμμετέχουν στην αλλαγή αυτών των κοινωνικών δομών. Σκοπός του ήταν η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, έτσι κατέβαλλε προσπάθεια αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού.

Στη Σαλαμίνα, ο Πέτρος Φουρίκης έγινε ο εμψυχωτής μιας πολιτιστικής κίνησης μεταξύ των νέων. Σκοπός του ήταν ν' αποκτήσουν οι νέοι συνείδηση του προορισμού τους, να διευρύνουν τους πνευματικούς τους ορίζοντες και το ενδιαφέρον για τα κοινά. Η πρωτοποριακή αυτή δραστηριότητα του Πέτρου Φουρίκη άρχισε σταδιακά να αγγίζει τον λαό και να συγκεντρώνει άτομα κάθε ηλικίας και κάθε κοινωνικής τάξης. Αργότερα εξελίχθηκε σε νυκτερινή σχολή, λαϊκό σχολείο, όπου δίδασκε αγράμματους ανεξαρτήτου ηλικίας. Η πρωτοποριακή αυτή δράση του Πέτρου Φουρίκη μέσα από τον Σύνδεσμο, είχε σημαντικότερα αποτελέσματα στην κοινωνική ζωή του τόπου. Το όραμά του για εκπαίδευση του ενήλικου πληθυσμού και ιδιαίτερα των εργαζομένων γινόταν πραγματικότητα.

Το επίσημο Κράτος εκδήλωσε το ενδιαφέρον του για την εκπαίδευση ενηλίκων το 1929. Στο νόμο 4397/1929 «Περί στοιχειώδους εκπαίδευσης» προβλεπόταν η ίδρυση νυκτερινών σχολών για τον αλφαριθμητισμό των ενηλίκων. Όμως, το προβλεπόμενο θεσμικό πλαίσιο και η έλλειψη πιστώσεων δεν επέτρεψαν την ανάπτυξη του θεσμού των νυκτερινών σχολών, τις δαπάνες λειτουργίας των οποίων θα έπρεπε να τις αναλάβουν οι δήμοι και οι κοινότητες, που όμως δεν διέθεταν τους αναγκαίους πόρους. Έτσι ο αλφαριθμητισμός των ενηλίκων ουσιαστικά παρέμεινε στο στάδιο των προθέσεων.

Ο Πέτρος Φουρικής πρωτοστάτησε δημιουργώντας «Κυριακάτικο Σχολείο», σκοπός του οποίου ήταν ο αλφαριθμητισμός των ανθρώπων του νησιού, ανεξαρτήτως ηλικίας. Οι παλαιοί Σαλαμίνοι αφηγούνται ότι ο Πέτρος Φουρικής κάθε Κυριακή μετά το τέλος της θείας λειτουργίας περιφερόταν τα «καπηλιά» της αγοράς και με πειθώ οδηγούσε τους θαμώνες στο Σχολείο του, για να τους διδάξει την αλφαριθμητική, ανάγνωση, γραφή και τις τέσσερις πράξεις της αριθμητικής. Αφιέρωσε τη ζωή του στην εκπαίδευση των αναλφάβητων.

Με πρωτοβουλία του Πέτρου Φουρικής λειτούργησε από τον Σύνδεσμο και το πρώτο γυμναστήριο ενόργανης γυμναστικής στην Ακτή Καραϊσκάκη. Τα όργανα του γυμναστηρίου αυτού που ήταν κορίνες, βάρη κ.ά. διασώθηκαν και βρίσκονται στη συλλογή του Λαογραφικού Μουσείου του εξωραϊστικού και πολιτιστικού συλλόγου Σαλαμίνας (Στουραϊτης, 1903, σ. 55).

3. Οι αντιδράσεις στο παιδαγωγικό του έργο του

Ο Φουρικής ήθελε οι αναλφάβητοι του νησιού της Σαλαμίνας να γνωρίσουν και να συνειδητοποιήσουν την κατάσταση που βίωναν. Οι «ισχυροί» της Σαλαμίνας δεν είδαν θετικά την ίδρυση νυκτερινού σχολείου για ενήλικες. Δεν επιθυμούσαν οι κάτοικοι του νησιού να αφυπνιστούν πνευματικά παρακολουθώντας διαλέξεις στο αναγνωστήριο, να μαθαίνουν γράμματα στη νυκτερινή σχολή, να γυμνάζονται στο γυμναστήριο, γιατί φοβούνταν την πνευματική ενδυνάμωσή τους και την ανατροπή της παγιωμένης κατάστασης. Έτσι αντέδρασαν υπονομευτικά σε βάρος του Συνδέσμου και κατάφεραν να εκδιώξουν, στην ουσία για πολιτικούς λόγους, με δυσμενή μετάθεση τον Πέτρο Φουρική από τη Σαλαμίνα, σε άλλα σχολεία εκτός του νησιού. Στις 12 Αυγούστου του 1906, μετατέθηκε στο Ελληνικό Σχολείο Μεσοβουνίου. Το Νοέμβριο του ίδιου έτους αναγκάστηκε σε παραίτηση. Τον Ιανουάριο του 1907 διορίστηκε διδάσκαλος στο ελληνικό σχολείο του Δούκα αλλά δεν αποδέχτηκε το νέο διορισμό του και παραιτήθηκε.

4. Το γενικότερο εκπαιδευτικό έργο του

Η παραίτηση του από τη δημόσια εκπαίδευση ωφέλησε την επιστημονική του εξέλιξη, γιατί ιδιώτευσε και είχε την ευκαιρία να ασχοληθεί συστηματικά με την ιστορία, την αρχαιολογία, την παιδαγωγική, τη γλωσσολογία και τη λαογραφία και να εκπονήσει γλωσσικές και λαογραφικές μελέτες. Με τη νέα του ενασχόληση

προσπάθησε να απαλύνει τον πόνο και την πικρία που έλαβε από τους «συμπατριώτες» του.

Το 1909, γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Εθνικού Πανεπιστημίου Αθηνών. Παρ' όλη την αγάπη του προς τα γράμματα και τις σπουδές δε δίστασε το Σεπτέμβριο του 1912 να ζητήσει να λάβει εθελοντικά μέρος στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο. Ήταν κι αυτό μια ένδειξη της φιλοπατρίας του που πέρα από τη Σαλαμίνα επεκτεινόταν σε όλη την Ελλάδα. Το 1914 προσελήφθη ως έκτακτος συντάκτης του Ιστορικού Λεξικού της Ελληνικής Γλώσσας. Το 1916 εξελέγη τακτικό μέλος της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, το 1917 τακτικός συντάκτης του Ιστορικού Λεξικού της Ελληνικής Γλώσσας και το 1921 γραμματέας της Επιστημονικής Εταιρείας.

Το 1928, εξελέγη τακτικό μέλος της Αρχαιολογικής Εταιρείας Αθηνών και αφοσιώθηκε αποκλειστικά στην αγαπημένη του επιστήμη, την αρχαιολογία, επιθυμώντας να αναδείξει την ιστορία της Σαλαμίνας. Άρχισε την ενασχόληση του με την αρχαιολογία με δημοσίευση σχετικά με τα αρχαία ανάγλυφα, που είχαν βρεθεί τυχαία, στην αυλή του Σαλαμίνιου Θανάση Πατάπη το 1915 (Πάλλας, 1936). Τα ανάγλυφα αυτά βρίσκονται στο αρχαιολογικό μουσείο Πειραιά. Συνέχισε με τη διερεύνηση ζητημάτων σχετικών με την αρχαία ιστορία και τα αρχαία της Σαλαμίνας. Το 1928, με τη διδακτορική του διατριβή «Γάμος και γαμήλια σύμβολα της Σαλαμίνας» ανακηρύχθηκε διδάκτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το Φεβρουάριο του 1929, έλαβε τη θέση του συμβούλου της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας. Το Μάρτιο του 1929, παραιτήθηκε από τη θέση του τακτικού συντάκτη του Ιστορικού Λεξικού της Ελληνικής Γλώσσας και έθεσε υποψηφιότητα για γεροϋσιαστής με το «Κόμμα Φιλελευθέρων» λαμβάνοντας 2.221 ψήφους. Δεν εξελέγη και η πικρία του ήταν μεγάλη, γιατί δεν ψηφίστηκε από το λαό της Σαλαμίνας. Αργότερα διορίστηκε ταξινόμος του Λαογραφικού Αρχείου με πρόταση της Συγκλήτου της Ακαδημίας Αθηνών. Το 1932, έλαβε τη θέση του διευθυντή οργανώνοντας συστηματικότερα το Λαογραφικό Αρχείο. Υπήρξε από τα αρχαιότερα μέλη της Επιστημονικής Εταιρείας (1920 - 1927) κατέχοντας τις θέσεις του γραμματέα, του συμβούλου και του ταμία. Δημοσίευσε πολλές μελέτες στο περιοδικό «Αθηνά» με κύριο μέλημά του την καλή εμφάνιση και τη διατήρηση σε ανώτερο επίπεδο του περιοδικού.

Μελετώντας το έργο του Πέτρου Φουρίκη, διακρίνουμε έντονη την κριτική και αναλυτική σκέψη. Δημοκρατική προσωπικότητα, δε δίσταζε να αποτυπώσει τις κοινωνικές αντιθέσεις της εποχής του, ακόμη και στη μικρή κοινωνία της Σαλαμίνας, τον τόπο καταγωγής του. Καυστικός και δηκτικός στη γραφή, συμπαραστεκόταν και ήταν με το μέρος των ανθρώπων του μόχθου. Στο έργο του «Μεγαλοβδομάδα», γραμμένο το 1925, περιέγραφε τα έθιμα της Σαλαμίνας, καταδεικνύοντας την κοινωνική και παιδαγωγική κατάσταση που επικρατούσε στη Σαλαμίνα, την ταξική διαστρωμάτωση του νησιού αποτυπωμένη μέσα από την περιφορά του επιταφίου. Το έργο προδημοσιεύτηκε στο «Ημερολόγιο της Μεγάλης Ελλάδος» του Γεωργίου Δροσίνη. Ο Φουρίκης περιγράφοντας την περιφορά του επιταφίου στη Σαλαμίνα

ανέφερε: «Μοιάζει σαν σε παρέλαση μορφών και χαρακτήρων, που μας διδάσκει πολλά από κείνα που γίνονται στις μικρές κοινωνίες. Πρώτος περνούσε καθαρонуμένος και κορδωμένος ο δήμαρχος, φουσκωμένος από περηφάνεια, γιατί αυτός σαν πιο έξυπνος κατόρθωσε να πατήσει τα πιο καλά χτήματα του νησιού, κι από αδέκαρος έγινε με την τοκογλυφία, πλούσιος μεγαλοχτηματίας και δήμαρχος. Κοντά στο δήμαρχο, μα λίγο πιο πίσω απ' αυτόν, περνάει ο 'ρηνοδίκης και ο αστυνόμος, που με τη στάση τους εφαινότουσαν σαν να ήθελαν να δείξουν πως ήξεραν, ποιος ήταν ο τρανός του τόπου. Μαζί με αυτούς, συμμαζεμένοι περνούσαν οι δάσκαλοι του χωριού κ' οι άλλοι δημόσιοι υπάλληλοι, που με τα φτωχά και τριμμένα ρούχα τους έδειχναν πως δούλευαν σε φτωχό ή αχαϊρευτο αφεντικό. Από κοντά ερχότουσαν οι άλλοι αρχόντοι του τόπου, κείνοι, που με την καταποσύνη τους έγιναν νοικοκυραίοι με τις πλάτες και τα χέρια των αλλωνών, κείνων που, αφού τους φάγανε ως το κόκκαλο φαμελικώς, έρχονται να τους προστατέψουν και να τους ευεργετήσουν, τάχα. Αυτοί είναι οι μπακάληδες και οι ταβερνιαραίοι του τόπου, που αφού πήραν απ' τον γεμιτζή, τον τρατάρη και τον λοτόμο, όλη τη δούλεψη, χρεώνοντας τα βερεσέδια δυο τουλάχιστον φορές και ακριβά όσα βάσταε η ψυχή τους. Είναι οι ίδιοι, που μες από τα μαγαζιά τους, που μοιάζουν σαν λημέρια κλέφτικα, παραμόνευαν να περάσει κανείς περαστικός ή ταξιδιάρης, για να τον φωνάξουν να μπει μέσα, να τον κεράσουν ένα κρασί για μουσαφιρίκια, ενώ πραγματικά είχανε σκοπό να τον γδύσουν...» (Φουρίκης, 1925).

5. Κριτική στο έργο του

Ο Πέτρος Φουρίκης υπήρξε προσωπικότητα φωτεινή και εκρηκτική, με κοινωνικές ανησυχίες και δράση, εργατικός και μαχητικός, μεθοδικός και πολυμελής. Ως επιστήμονας στάθηκε στο ύψος του λειτουργήματός του. Το συγγραφικό έργο του εθνολογικό, λαογραφικό, γλωσσολογικό και παιδαγωγικό, πλούσιο και πολύπλευρο, αλλά άγνωστο στο ευρύ κοινό, γοητεύει με τη δυναμική του και την τελειότητά του. Αποτελεί πρόκληση για τους νεότερους μελετητές και οδηγεί σε περαιτέρω έρευνες.

Με τον καυστικό του λόγο προς τους ισχυρούς, ο Φουρίκης παρέμεινε ως το τέλος της ζωής του ένας άνθρωπος υπερασπιστής του λαού του οποίου επεδίωκε τη μόρφωση, ένας αυτοδημιούργητος επιστήμονας, απόλυτα ευσυνείδητος, πνευματικός εργάτης, ενάρετος δάσκαλος που καθοδηγούσε τους νέους ως πατέρας και τους συμβούλευε ως φίλος. Σεμνός, με ήθος, οξύς, με ευφυΐα και διαύγεια νου, μεγαλόψυχος και πονετικός προς τους δυστυχείς, τους κοινωνικά και μορφωτικά αποκλεισμένους, επεδίωξε την ανακούφιση των αναξίως πασχόντων. Προσπάθησε να καταπολεμήσει την αγραμματοσύνη των ενήλικων κατοίκων της Σαλαμίνας, να συμβάλει στην προσωπική και κοινωνική ανέλιξη τους.

Μελετώντας το έργο του Πέτρου Φουρίκη, διακρίνουμε ένα διανοούμενο με έντονη κριτική και αναλυτική σκέψη, μια δημοκρατική προσωπικότητα.

6. Συμπεράσματα

Η εργατικότητα του και οι πνευματικές του δημιουργίες τον συντρόφευσαν μέχρι το τέλος της ζωής του. Ο Πέτρος Φουρικής γνώστης της ζωής, με ευαισθησία για το συνάνθρωπο, μέσω των πράξεων του και του συγγραφικού του έργου, αναδεικνύεται ως υπόδειγμα εκπαιδευτικού και ανθρώπου. Πίστευε ότι η εκπαίδευση δεν περιορίζεται στην παιδική ηλικία, αλλά απευθύνεται και στον ενήλικο πληθυσμό και ιδιαίτερα στους εργαζόμενους.

Η προσφορά του ήταν πλούσια μεταξύ των άλλων στη νεοελληνική επιστήμη, την παιδαγωγική, τη λογοτεχνία, τη συγγραφή βιβλίων, την αρχαιολογία, την ιστορία, τη λαογραφία, στις ιστορικές μελέτες, τις παιδαγωγικές του προτάσεις για τη μόρφωση του λαού. Δίκαιος, δημοκρατικός, ασυμβίβαστος, ευθύς στις πράξεις του, εργατικότερος και προσηλωμένος στο εκπαιδευτικό και μορφωτικό καθήκον, με ανεξαρτησία γνώμης, ευφυής, με αίσθηση του χρέους και της προσφοράς προς την ιδιαίτερη πατρίδα του, μαχητής των πνευματικών του ιδεών.

Summary: The purpose of our project is to portray Peter Fourikis's personality and work. Mr Fourikis, an erudite man for his time, served his hometown with ardour through his knowledge, hard work, morality, dedication to duty and intelligence as well as his vision regarding education in his homeland. He served his hometown as a scholar, a literature professor, irreconcilable with his office. He contributed to the education of the local community, directed youngsters as well as adults towards the acquisition of knowledge. He applied innovative ways of teaching. Moreover, he believed in the education of adults who, due to various reasons, could not acquire knowledge in their school days. Furthermore, he believed that education should not be limited to childhood. It should not be a privilege of some but of the entire working Greek people. He supported the acquisition of knowledge, critical and analytical thinking. He was a deeply democratic person.

Βιβλιογραφικές παραπομπές:

- Αρβανίτης, Τ. (1991). Αφιέρωμα στον Π. Φουρική. Στο περιοδ. Μπέσα τεύχ. 18, σσ. 658-667.
- Καραντής, Τ. (1998). Ο εν Σαλαμίνη Σύνδεσμος «Άγιος Λαυρέντιος» άρθρο στην εφημ. *Η Νέα Σαλαμίνα* αρ. φ. 102/Μάρτιος 1998.
- Καταστατικό του Συνδέσμου Σαλαμινίων "Ο Άγιος Λαυρέντιος". (1907). Εν Αθήναις εκ του τυπογραφείου Γιαννούλοπουλου & Κανελλόπουλου. Ιδιωτικό Αρχείο Μυλωνά Χρήστου.
- Νόμος 4397 «Περί στοιχειώδους εκπαίδευσεως» ΦΕΚ 309/24-8-1929.
- Πάλλας, Δ. (1936). Νεκρολογία Φουρικής Πέτρος. Στο περιοδ. Σαρωνική Πινόη τεύχ. 3-4/ Μάρτιος - Απρίλιος 1936.
- Σαλτάρης, Ν. (1981). Η Σαλαμίνα στο τέλος του περασμένου αιώνα, εφημ. *Σαλαμίνα*, αρ. φ. 257/ Φλεβάρης – Μάρτης 1981.
- Σαλτάρης, Ν. (1986). *Η ζωή των Αρβανιτών*. Αθήνα: Γέρο.

Στουραΐτης, Σ. (1903). «Ο εν Σαλαμίни Σύνδεσμος Άγιος Λαυρέντιος» άρθρο στο περιοδ. *Εθνική Αγωγή* (Επιμ. Γεωργίου Δροσίνη), έτος ΣΤ', τεύχ. 5/1- 3-1903, σσ. 54-58.

Φουρίκης, Π. (1925). Συνήθειες που σβήνουν: Η Μεγαλοβδομάδα. Στο Ημερολόγιο της Μεγάλης Ελλάδος του Γεωργίου Δροσίνη, έτος Ε', 1926, σσ. 451- 467.

Φωκίτης, Ι. (1936). Πέτρος Φουρίκης, άρθρο στο περιοδ. *Αθηνά*, τεύχ. 46, σσ. 279-286.